

5. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. за заг. ред. В.Ф. Антипенка. К.: НАУ, 2012. Т.2. 348 с.
6. Фарукшин М.Х. Міжнародно-правова відповідальність держав: Міжнародна правосуб'єктність (деякі питання теорії). Москва, 1971. 187 с.
7. Тункин Г.И. Теория международного права. Москва, 1970. 432 с.
8. Курис П.М. Международные правонарушения и ответственность государств. Вильнюс, 1973. 24 с.
9. Колосов Ю.М. Відповідальність в міжнародному праві. Москва, 1975. 17 с.
10. Мазов В.А. Відповідальність в міжнародному праві. Москва 1979. 10 с.
11. Словарь международного права. Москва, 2006.
12. Сидорова Т.Ю. Ответственность в международном атомном и международном космическом праве: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.10. Санкт-Петербург, 2004. 171 с.
13. Pisillo-Mazzeschi R. Forms of International Responsibility for Environment Harm. International responsibility for environment harm edited by F. Francioni, T. Scovazzi. London: Graham & Trotman Limited, 1991. P. 15–35.
14. Raskaley S.B. Об'єктивна відповідальність держав у міжнародному праві [Objective responsibility of the state in international law]. Kiev: Nauk. Dumka, 1985.
15. Commentaries to the draft articles on Responsibility of states for internationally wrongful acts adopted by the International Law Commission at its fifty-third session. Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session, Yearbook of the International Law Commission, Vol. II, Part Two. 2001. Pp. 31–143.
16. Колосов Ю.М. Ответственность в международном праве. Москва: Юридическая литература, 1975. 261с.
17. Денисов В.Н. Абсолютна відповідальність у міжнародному праві. State and law in the aspects of modern law conception. 2010. С. 426–435.

УДК 341.174

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

FEATURES OF REGULATION OF THE PRODUCTION INDUSTRY IN THE ECOLOGICAL LEGISLATION OF THE EUROPEAN UNION

Качурінер В.Л., к.ю.н.,
доцент кафедри конституційного права
та державного управління
Міжнародний гуманітарний університет

Стаття присвячена висвітленню особливостей екологічного законодавства Європейського Союзу в сфері виробництва. Регулювання цієї сфери характеризується розширенням правових вимог стосовно охорони навколишнього середовища в діяльності промислових підприємств із застосуванням безпечних технологій та превентивних заходів в їх функціонуванні, з обов'язковим проведенням екологічної експертизи й оцінки впливу на навколишнє середовище, із залученням громадськості до забезпечення охорони довкілля шляхом надання доступу до екологічної інформації.

Ключові слова: Європейський Союз, охорона навколишнього середовища, екологічне законодавство, сфера виробництва, екологічна інформація.

В статье анализируются особенности экологического законодательства Европейского Союза в сфере производства. Регулирование этой сферы характеризуется расширением правовых требований по охране окружающей среды в деятельности промышленных предприятий с применением безопасных технологий и превентивных мер в их функционировании, с обязательным проведением экологической экспертизы и оценки воздействия на окружающую среду, с привлечением общественности к обеспечению охраны окружающей среды путем предоставления доступа к экологической информации.

Ключевые слова: Европейский Союз, охрана окружающей среды, экологическое законодательство, сфера производства, экологическая информация.

The article is devoted to the features of the environmental legislation of the European Union in the field of production. Regulation of this area is characterized by the expansion of legal requirements for environmental protection in the activities of industrial enterprises with the use of safe technologies and preventive measures in their operation, with mandatory environmental impact assessment and environmental impact assessment, involving the public in environmental protection by providing access to environmental information.

The author notes that EU legislation in the field of production often has legislative and executive functions focused on regional or local authorities, including the imposition of specific legal requirements for the activities of individual industrial enterprises and environmental protection organizations. In particular, it concerns mining technology, industrial waste management and remediation works. Similarly, the right to issue licenses to enterprises and organizations may be delegated to various bodies at different levels.

In the EU, the emphasis is placed on a large variety of environmental measures to combat environmental pollution by industrial enterprises. Considerable attention is paid to such organizational and legal measures as: environmental regulation, licensing, environmental expertise, state environmental control, environmental audit, environmental impact assessment, environmental certification. The system of environmental certification, for example, used in the countries of the European Union and which is only beginning to be used in Ukraine, aims to promote the production of industrial enterprises on the market, whose production was not allowed to violate environmental requirements.

Key words: European Union, environmental protection, environmental legislation, production, environmental information.

Право Європейського Союзу спрямоване, насамперед, на вирішення проблеми впливу шкідливих речовин. Спочатку мотивом правотворчості було узгодження відмінностей між державами-членами стосовно внутрішнього ринку. Поступово в праві ЄС позначилися і справжні цілі

охорони навколишнього середовища. А вже з 1990-х рр. стали звертати увагу на розміри забруднення продуктами навколишнього середовища. Важливу роль при цьому відігравав аналіз життєвого циклу, який за можливості охоплював всі види впливів. На політичній арені це відби-

валосся у вигляді вимог проведення інтегрованої політики обороту (розробки та випуску) продуктів [1, р. 3, 7].

Треба об'єднати надзвичайно різні джерела, види, результати та кінцеві пункти впливу загальними інструментами, беручи до уваги, що використовуються різні сировина і матеріали, споживання енергії при виробництві і застосуванні, а також хімічні, біологічні та радіологічні викиди із застосуванням економічних механізмів: податків, зборів, застосування норм про відповідальність. Наприклад, необхідно встановити заходи при виробництві продуктів, їх продажу, використанні або на стадії відходів. І, зрештою, необхідно розширити коло питань, які регулюють директиви ЄС, – посилити контроль за управлінням застосовуваними засобами в сфері виробництва.

Європейська комісія досліджувала різні можливості і була покликана Європейським парламентом до широкої межі регулювання. Фактично застосовуються ті заходи, які є найбільш ефективними для охорони навколишнього середовища. Інтегративними визнаються при цьому такі заходи, які беруть до уваги перспективи перетворення у відходи різних видів продукції «протягом усього життя». З цим пов'язана також Директива про екодизайн енергії споживаних продуктів (Директива 2008/28/ЄС). У стадії підготовки знаходяться заходи щодо тривалого використання природних ресурсів, посилення екологічно безпечних технологій та екологізації стандартизації.

Принципово наголосити, що у праві ЄС мало уваги приділено регулюванню функціонування промислових підприємств. Європейський Союз створив норми лише для регулювання діяльності певних, особливо великих підприємств для видачі дозволу, а також пов'язаних з їх діяльністю певних викидів в атмосферу, воду і ґрунт. Л. Кремер та Г. Вінтер зазначають, що основною ідеєю при цьому є те, що умови видачі дозволів для підприємств одного виду не можуть бути узгоджені, а навпаки, можуть по-різному розроблятися для кожного підприємства окремо залежно від місцевих умов навколишнього середовища і ситуації [2, с. 56].

Розвиток правового регулювання у сфері навколишнього середовища відбувається за допомогою природоохоронного законодавства. Враховуючи це, проаналізуємо екологічне законодавство Європейського Союзу, яке стосується сфери виробництва.

Як влучно підкреслює О.П. Мірошніченко, органам державної влади України варто ретельніше й ґрунтовніше вивчати позитивний правовий досвід держав-членів ЄС у сфері екологічної політики [3, с. 612], адже деякі механізми, інструменти і принципи такої політики можуть бути нині застосовані в нашій державі. Проаналізуємо основні нормативні акти горизонтального характеру екологічного права ЄС.

Директива 2008/1/ЄС про комплексне запобігання і контроль забруднення стала важливим кроком до інтегрованого підходу в здійсненні охорони навколишнього середовища [4]. У преамбулі цієї директиви вказується, що різноманітні і неузгоджені викиди в повітря, ґрунт і воду можуть потягнути за собою широкомасштабні забруднення з одного природного середовища в інше, тим самим порушити захист навколишнього середовища як єдиного цілого. Держави-члени зобов'язані забезпечити таке функціонування промислових підприємств, щоб були вжиті всі необхідні превентивні заходи проти незапланованих викидів, а також усі необхідні заходи з обмеження наслідків промислових аварій.

У справі «Європейська Комісія проти Ірландії» держава відмовилась виконувати свої зобов'язання відповідно до ч. 1 ст. 5 Директиви 2008/1/ЄС, порушуючи умови експлуатації обладнання, на останню були покладені відповідні стягнення. Інший приклад – справа «Stichting Natuur en Milieu and Others v College van Gedeputeerde Staten van Groningen and College van Gedeputeerde Staten van Zuid-

Holland» стосовно видачі дозволу на будівництво та експлуатацію двох електростанцій у Голландії та встановлення граничних значень викидів для деяких атмосферних забруднювачів. Вищезазначене дає нам змогу стверджувати, що граничні значення викидів, параметрів або еквівалент технічних заходів мають базуватися на найкращих наявних методах з урахуванням технічних характеристик розглянутої установки, її географічного розташування та місцевих екологічних умов. У всіх випадках забезпечується високий рівень захисту навколишнього середовища загалом, однак конкретні обставини враховуються лише в судовому порядку.

Крім того, погоджуємось із такою думкою Л. Кремера: перш ніж буде дозволена діяльність певного промислового підприємства, має бути проведена екологічна експертиза для того, щоб визначити безпосередній і непрямий вплив на навколишнє середовище, а в разі потреби обмежити цей вплив [2, с. 56]. Для одних підприємств така екологічна експертиза є постійною, для інших вона проводиться, якщо цього вимагає вид підприємства, його розмір або його місцезнаходження. Ці норми діють і для зміни чинних підприємств.

Вплив на навколишнє середовище має бути врахований на більш ранніх стадіях у всіх технічних плануваннях та процесах прийняття рішень – цьому сприяє Директива № 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище [5], яка була уточнена Директивою № 2014/52/ЄС [6]. Держави-члени можуть встановлювати більш жорсткі правила щодо захисту навколишнього середовища, ніж передбачено на рівні Європейського Союзу (це виходить із компетенції ЄС). Крім того, це необхідно для досягнення цілей ЄС у сфері охорони навколишнього середовища і поліпшення якості життя.

Згоду на розробку проекту для громадських і приватних проектів, які можуть чинити істотний вплив на навколишнє середовище, має бути видано лише після оцінки можливих істотних екологічних наслідків цих проектів. Ця оцінка має проводитися на основі відповідної інформації, наданої розробником. Директива пошорочення викидів у повітря, воду і ґрунт у результаті запровадження певних заходів, включаючи заходи щодо відходів, із метою досягнення високого рівня захисту навколишнього середовища.

З метою запобігання аварій у сфері виробництва діє Директива № 2012/18/ЄС про контроль щодо великих аварій, пов'язаних із небезпечними речовинами [7]. Директива встановлює правила щодо запобігання великих аварій, пов'язаних із небезпечними речовинами, та обмеження їх наслідків для здоров'я людини та навколишнього середовища з метою забезпечення високого рівня захисту на всій території Союзу послідовним та ефективним чином.

Принцип інтеграції екологічних питань та сталого розвитку знайшов своє вираження в Директиві № 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище [8]. Метою цієї Директиви є забезпечення високого рівня захисту навколишнього середовища та сприяння інтеграції екологічних питань у процесі підготовки і прийняття планів із метою сприяння сталому розвитку, забезпечення здійснення екологічної експертизи.

Доступ громадськості до інформації щодо навколишнього середовища забезпечує Директива № 2003/4/ЄС [9], яка була прийнята з метою забезпечення свободи доступу й поширення екологічної інформації, що є в розпорядженні органів влади, а також визначення меж доступності такої інформації. Суб'єктом цього права може бути будь-яка фізична чи юридична особа ЄС. Директива містить перелік підстав, за якими екологічна інформація може бути закрита державою для доступу громадськості (інформація,

що стосується міжнародної і державної безпеки, інформація, що являє собою комерційну або особисту таємницю, та ін.).

Як зазначають європейські дослідники екологічного права М. Андерсон та А. Бойл, протягом певного часу деякі офіційні особи Європарламенту та Єврокомісії прагнули розширити обсяг інформації щодо екологічної діяльності ЄС і залучити громадян та громадські рухи й групи до безпосередньої участі в справі захисту довкілля. Катастрофи (такі, як Чорнобильська) свідчать, які згубні наслідки може мати брак інформації [10, р. 25–42]. Головним елементом ефективного права на доступ до інформації є те, що зацікавлені особи можуть не виявляти особливої наполегливості заради отримання інформації.

Як в українському, так і в європейському законодавстві закріплені основні принципи доступу до екологічної інформації, здійснено ратифікацію основного документу у досліджуваній сфері – Конвенцію ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція [11]), здійснюється імплементація положень зазначеної Конвенції. Однак наведений у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» перелік відомостей, що належать до екологічної інформації, є вужчим, ніж в Орхуській Конвенції та Директиві 2003/4/ЄС.

Директива 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм [12], що стосуються навколишнього середовища, вносить зміни та доповнення до Директиви № 85/337/ЄЕС та Директиви № 96/61/ЄС про участь громадськості та доступ до правосуддя. Так, свого часу Директива № 96/61/ЄС стала важливим кроком до інтегрованого і горизонтального підходу в здійсненні охорони навколишнього середовища. У преамбулі цієї директиви вказувалось, що різноманітні і незгоджені викиди в повітря, ґрунт і воду можуть потягнути за собою широкомасштабні забруднення з одного природного середовища в інше, тим самим порушити захист навколишнього середовища як єдиного цілого. Держави-члени зобов'язані були забезпечити таке функціонування великих промислових підприємств, щоб були вжиті всі необхідні превентивні заходи проти незапланованих викидів, а також усі необхідні заходи з обмеження наслідків промислових аварій. Л. Кремер та Г. Вінтер наголошують на важливості цієї директиви [2, с. 56].

Директива № 2003/35/ЄС сприяє можливій участі громадськості в розробці деяких планів і програм, що стосуються навколишнього середовища, та розширенню участі громадськості й забезпечення доступу до правосуддя [12]. Держави-члени забезпечують згоду громадськості брати участь у підготовці та внесенні змін, перегляді планів або програм. Із цією метою мають гарантуватись: інформування громадськості або шляхом публічного повідомлення, або іншими відповідними засобами щодо таких планів чи програм; громадськість має право висловити зауваження і думки щодо прийняття рішень по планах і програмах; під час прийняття цих рішень варто належним чином враховувати результати участі громадськості; розглянувши зауваження і думки, висловлені громадськістю, компетентний орган вживає всіх розумних зусиль, щоб інформувати громадськість про прийняття рішення та причини і міркування, на яких ці рішення базуються, в тому числі щодо інформації про процес участі громадськості.

Законодавство України частково відповідає вимогам Директиви 2003/35/ЄС. У законодавстві України чітко не визначено поняття планів. У зв'язку з тим, що Директива регулює участь громадськості у процесі прийняття окремих планів та програм, що розробляються в рамках вимог директив про відходи, небезпечні відходи, батарейки та

аккумулятори, які містять певні небезпечні хімічні речовини, упаковку та відходи упаковки, охорону вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел, та якість атмосферного повітря, доцільно врахувати та чітко визначити ці плани та програми у відповідному законодавчому акті або актах.

Найбільш адресною ініціативою з «горизонтальних» заходів на рівні Європейського Союзу щодо взаємодії продукції і навколишнього середовища є Інтегрована політика в області виробництва продукції (Integrated product policy), висунута Європейською Комісією. Її метою є регулювання впливу продукції на навколишнє середовище з точки зору її обігу на ринку і всього життєвого циклу. Інтегрована політика у сфері виробництва продукції спрямована на зменшення впливу на навколишнє середовище товарів до послуг у процесі їх життєвого циклу шляхом використання набору політичних інструментів, застосування яких має зробити ринок товарів більш екологічно дружним за допомогою регулювання не тільки сфери їх виробництва, але й споживання [13, с. 102]. Результатами впливу продуктів є, насамперед, забруднення повітря, води і ґрунтів шкідливими речовинами, які містяться в продуктах або з яких ці продукти були виготовлені і які виділилися з продуктів протягом їх життєвого циклу, споживання викопних енергетичних ресурсів, включаючи викиди газу в атмосферу, споживання природних матеріалів, наслідком чого є деградація ґрунтів і завдання шкоди біорізноманіттю, шумовий вплив (забруднення) та електромагнітний вплив.

Решта розділів екологічного права регулюється спеціальним секторним законодавством, що порозділяється на законодавство про якість води та управління водними ресурсами, законодавство про забруднення повітря, законодавство про промислове забруднення та техногенні загрози, законодавство про небезпечні субстанції, законодавство про відходи, законодавство про охорону природи.

Основними завданнями для України є впровадження визначених в Угоді положень Директиви щодо: інтегрованого підходу до оцінювання планованої діяльності; обов'язку особи, яка звертається для отримання інтегрованого дозволу; відкритості процесу прийняття рішення про надання дозволу; спалювальних установок; установок для спалювання чи спільного спалювання відходів; установок та видів діяльності, які здійснюються з використанням органічних розчинників; установок, що використовуються для виробництва двоокису титану.

Незважаючи на те, що в Україні існує правова база у сфері поводження з відходами, законодавство нашої держави потребує суттєвого вдосконалення з метою узгодження з вимогами Директиви: є потреба зменшення негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище, формування інфраструктури поводження з відходами, покращення системи управління у сфері поводження з відходами шляхом розробки планів управління відходами та програм запобігання утворенню відходів. Доцільно також внести зміни до Закону України «Про відходи» [14] щодо введення принципу «забруднювач платить» та принципу розширеної відповідальності виробника з метою встановлення механізму повного покриття витрат.

Проаналізувавши правову літературу з європейського права та акти вторинного законодавства, можна виділити такі основні особливості регулювання сфери виробництва в екологічному законодавстві Європейського Союзу:

- сприяє реалізації принципу сталого розвитку, концепції «зеленої економіки», збалансованому використанню ресурсів та досягненню високого рівня захисту навколишнього середовища;
- закріплення правових вимог по охороні навколишнього середовища в діяльності промислових підприємств і організацій найчастіше зосереджені на регіональному або

місцевому рівні (це пов'язано безпосередньо із розподілом компетенцій між ЄС та державами-членами);

– є велике різноманіття екологічних засобів боротьби із забрудненням природного середовища промисловими підприємствами, що потребують певної систематизації;

– відбувається посилення застосування екологічно безпечних технологій та вбачається необхідність екологізації стандартизації;

– акцентовано на застосуванні превентивних заходів у функціонуванні промислових підприємств, виходячи

з позиції, що краще попередити негативні наслідки, ніж потім ліквідувати наслідки катастроф;

– обов'язковим є проведення екологічної експертизи для визначення впливу виробництва на навколишнє середовище;

– застосовується оцінка можливих екологічних наслідків від діяльності промислових підприємств;

– потрібні свобода доступу до екологічної інформації та участь громадськості в забезпеченні охорони навколишнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Onida M. Community Policy and Legislation in Relation to Products and the Environment. Environmental Law Network International. 2004. № 2. P. 1–11. URL: http://www.oeko.de/elni/PDF-Files/Archive_elni_issues/elni-Review%202-2004.pdf (дата звернення: 22.06.2016).
2. Кремер Л., Винтер Г. Экологическое право и политика Европейского Союза: законодательные основы, реализация, судебная практика. Политика и общество: Научный гуманитарный журнал. 2006. № 6. С. 26–83.
3. Мірошниченко О.П. Правові інструменти реалізації екологічної політики ЄС. Порівняльне правознавство : сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник матеріалів міжнародного наукового симпозиуму «Дні порівняльного правознавства». (м. Київ, 8–11 квітня 2009 р.). Київ, 2009. С. 611–614.
4. Directive 2008/1/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 concerning integrated pollution prevention and control (Codified version) (Text with EEA relevance). Official Journal. 2008. L 24. P. 8.
5. Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment. Official Journal. 2012. L 26. P. 1–21.
6. Directive 2014/52/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 amending Directive 2011/92/EU on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment Text with EEA relevance. Official Journal. 2014. L 124. P. 1–18.
7. Directive 2012/18/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances, amending and subsequently repealing Council Directive 96/82/EC Text with EEA relevance. Official Journal. 2012. L 197. P. 1–37.
8. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programs on the environment. Official Journal. 2001. L 197. P. 30–37.
9. Directive 2003/4/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC. Official Journal. 2003. L 041. P. 26–32.
10. Boyle A.E., Anderson M.R. Human right approaches to Environmental protection. New York: Oxford University Press, 1996. 334 p.
11. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 р. / База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення: 22.06.2016).
12. Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC – Statement by the Commission. Official Journal. 2003. L 156. P. 17–25.
13. Редникова Т.В. Современные тенденции развития экологической политики в области производства продукции в Европейском Союзе. Политика и общество: Научный гуманитарный журнал. 2006. № 6. С. 102–107.
14. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 36–37. Ст. 242.

УДК 341.9.01

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ LEX MERCATORIA ТА ЇЇ РОЛІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

CONCEPT OF LEX MERCATORIA AND IT'S ROLE IN THE INTERNATIONAL PRIVATE LAW

Михайлов А.К., студент
міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню концепції *lex mercatoria* в контексті міжнародно-правового розуміння, тлумаченню поняття. Погляди на визначення поняття *lex mercatoria* розглянуто, серед іншого, крізь призму історичного розвитку цієї концепції. Зроблено висновок про передчасне визнання *lex mercatoria* автономним правопорядком (разом із міжнародним і національним правом), що повноцінно сформувався та здатний цілком замінити більшість національних правопорядків у частині правового регулювання відносин у сфері міжнародної торгівлі.

Метою статті є дослідження юридичної сутності концепції *lex mercatoria*, з огляду на аспекти її історичного розвитку, щоби з'ясувати місце норм *lex mercatoria* в системі міжнародного приватного права, можливість віднесення їх до правових регуляторів та їхній вплив на правовідносини, що ускладнені іноземним елементом.

Ключові слова: *lex mercatoria*, «встановлений порядок», Принципи УНІДРУА, правова доктрина, правова система, узвичаєння, Середньовіччя, «право торговців», іноземний елемент, автономія волі сторін.

В статье исследуется концепция *lex mercatoria* в контексте международно-правового понимания, даны разные толкования этого понятия. Взгляды на определение понятия *lex mercatoria* рассмотрены и через призму исторического развития этой концепции. Сделан вывод о преждевременном признании *lex mercatoria* автономным порядком, который окончательно сформировался и в состоянии